

Lida, miasto powiatowe, gub. wileńskiej, Lida i Kamionka od Wilaa wiorst 88. Stac. kol. Pol. i Mikoł. Szosa do Grodna.

Narbutt pisze o księstwie Dejnowskim i o założeniu Lidy r. 1180. Lecz Strykowski i latop. Woskr. zaledwie około r. 1330 wspominają o Lidzie. Możliwe, iż jako osada istniała oddawna i że podwaliny zamku tutejszego rzucone są przez Gedymina roku 1323, lecz pewniejsze wiadomości od połowy w. XIV pochodzą. Lida z włością należała do Olgierda, który ją około r. 1377 wydzierżawił powiernikowi swojemu znanemu w dziejach Litwy Wojdyły. Po śmierci Wojdyły Lidę posiadał Jagiełło, który r. 1392 odstępuje ją Dymitrowi Korybutowi. W tymże r. Witold od-

biera Lidę od Korybuta i nowy zamek wznosi. R. 1394 Lida cierpi od najścia krzyżaków. W r. 1396—1399 włość lidzką z nadania Witolda trzyma Tochtamysz, znakomity han tatarów zawołzańskich, a w r. 1440—1446 Hadży-Gerej, co hanem perekopskim obrany stał się protoplastą Gerejów. Lida spalona r. 1433 przez Swidrygiełłę, w r. 1504, z przyczyny odebrania jej z dzierżawy Glińskiego przez króla Aleksandra i oddana Drozdowi, stała się przedmiotem głośnej sprawy, co znakomite rody litewskie poważyła i Glińskiego

do buntu zagrzała. W r. 1506. zagony tatarskie aż pod Lidę dotarły i zmusiły do wywiezienia ztąd w lektyce nawpół umarłego Aleksandra. W XVI w. miasto podniosło się: płaciło bowiem r. 1550 do skarbu podatku groszy lit. kop. 10. Za czasów Stefana Batorego osiadają tu żydzi, którzy handel miejscowy podnoszą. R. 1590 Zygmunt III nadaje Lidzie prawo magdeburskie, a konst. 1611 potwierdza dawniej istniejące tu jarmarki Władysław IV r. 1640 potwierdza przywilej ojcowski dla Lidy. Lecz następne wypadki spowodowały upadek miasta. R. 1655 wojska moskiewskie rabują i palą miasto. R. 1656 głód, a w jesieni r. 1657 powietrze morowe niszczy ludność. Sejmik gromniczny r. 1658 dla niebezpieczeństwa od powietrza w Lidzie musiał zebrać się w Mycie. Nakoniec r. 1659 ks. Chowański rujnuje miasto do szczytu. Król Michał Wiśniowiecki, bacząc na niedolę miasta r. 1669 kazał, ażeby żydzi na gruntach miejskich osadzeni pełnili wszelkie obowiązki na-

równi z mieszkańcami, uwolnił mieszczan od tłok na gruntach dwornych i od obowiązku naprawiania grobli dwornej. Swoją koleją konstytucja r. 1676 uwolniła L. od stanowisk, ugód i ciężarów ze wszystkimi jurydykami. Lecz pożar w nocy 29 czerwca r. 1679 znowu zniszczył prawie całe miasto. Nadomiar

tylu klęsk r. 1702 szwedzi rabują i znowu palą miasto, a w 1706 podczas pochodu na Moskwę uciemniają mieszczaństwo nieznośnymi ciężarami i podatkami. Sejm więc 1717 r. w celach podźwignięcia miasta zostawia Lidzie dawne ulgi i ponawia uwolnienie jej od hyberny i lokacji wojska, a król August II 7 sierpnia r. 1727, potwierdzając przywileje swoich poprzedników, nadaje mieszczanom grunta na czynsz wieczny, ustanawia targowe z kramnic i rzeźnicy, pozwala chrześcijanom bicie bydła i nakazuje dawanie wójtowi łopatkowego. August III d. 12 listopada r. 1744 potwierdził te wszystkie przywileje, a konstytucja r. 1776 zaliczyła Lidę do rzędu tych kilku miast litewskich, którym prawa magdeburskie zachowano. Na ten czas Lida powoli się znowu podnosi. R. 1784—1787 komisja *boni ordinis* porządkuje stosunki i fundusze miejskie. R. 1792 liczy 242 domy i 1243 mieszkańców. R. 1794 Lida staje się świadkiem jednego z aktów powstania kwietniowego, w którym zamek Lidzki na zawsze upada, w roku 1812 świadkiem popisu korpusu Dochturowowa przed Aleksandrem I, potem najścia francuzów i ucieczki ich, nakoniec d. 23 maja r. 1831—zetknięcia

się oddziału rosyjskiego z Chłapowskim. Pożar 1826 zniszczył podzamecz, a w r. 1843 rynek, ulicę Wileńską i przyległą wieś Rosłaki. W r. 1851 liczone w Lidzie domów murowanych 2, drewnianych 248 i 4845 mieszkańców, a po r. 1861 zaledwie 4087 mieszkańców. Lustracja r. 1851—1854 nadaje grunta dla miasta i mieszczan na wieczność. R. 1870 Lida połączona telegrafem z Wilnem, w r. 1886 przeprowadzono tędy kolej Poleską, a w r. 1905 kolej Mikołajewską. Straszny pożar r. 1891 zniszczył tu 444 domy i do 600 budynków niemieszkalnych. Lecz pożar ten wyszedł na dobro dla zewnętrznej strony miasta, bo dziś liczy się w mieście już domów murowanych 207 i drewnianych 669.

Kościół parafjalny Podniesienia Krzyża św., fundowany przez króla Władysława Jagiełłę roku 1387, wymurowany przez ks. Tomasza Zieńkiewicza r. 1765-1770. W r. 1672 Narbuttowicze fundowali tu karmelitów trzewickowych i kościół św. Józefa. Konwent i kościół skasowane r. 1832, a mury kościelne zburzono r. 1908. Ignacy de-Campo-Scipion r. 1757 przeniósł do Lidy z Werenowa pijarów,

którzy tu kollegium i szkołę założyli, a w początku w. XIX i kościół św. Kazimierza wymurowali. Kollegium skasowano i szkołę zamknięto w r. 1832, a kościół spłonął w pożarze roku 1843. Na cmentarzu grzebalnym kaplica drewniana z r. 1804. Cerkiew wyznania wschodniego od dawna na zamku istniejąca, w r. 1533 do miasta przeniesiona i wyświęcona pod wezw. św.

Jerzego. Oprócz tej cerkwi w XVI w. są znane: św. Jana, św. Mikołaja (w rynku), św. Spasa i św. Przemysła (na Zarzeczcu). Wszystkie zabrane na uniję. Dopiero r. 1650 Jan Kazimierz cerkiew św. Spasa zwraca obywatelom wschodniemu reszta ginie podczas najścia Chowańskiego i szwedów. Cerkiew św. Przemysła aż do początku w. XIX istnieje. Dziś istniejąca św. Michała Archanioła z murów b. kościoła św. Kazimierza r. 1863 powstała. Oprócz jej—cerkiew drewniana na cmentarzu grzebalnym i cerkiew wojenna kwatrującego tu 172 Lidzkiego pułku piechoty. Synagoga żydowska na mocy przywileju Stefana Batorego r. 1579 zbudowana. Król Władysław IV d. 28 lut. r. 1633 pozwolił żydom lidzkim restaurować starą synagogę i wznieść drugą nową. Po r. 1891 synagoga stała nowa murowana. Poza tym żydzi mają kilkanaście domów modlitwy. Zakłady dobroczynne: szpital miejski, szpital wojskowy, szpital kolejowy, szpital żydowski (r. 1868), to-

warzystwo dobroczynności r. 1896 (nie funkcjonuje), jaka taka straż ogniowa ochotnicza (r. 1898). Założone r. 1904 towarzystwo spożywcze upadło. Sklep spółkowy parafjalny (r. 1908), kółko rolnicze (1907). Zakłady naukowe: po skasowaniu Pijarów w r. 1834 utworzono szkołę powiat. dla mieszczan, którą 1836 zreformowano na 5-cio klas. dla szlachty. Po kilku modyfikacjach r. 1864 zamieniono na szkołę powiatową 2-ch klas. R. 1902 tę ostatnią zreformowano na 3-ch klas. miejską. Szkoła parafjalna miejska (od r. 1834) dziś 2-ch

klasowa, także żeńska, szkoła ludowa z Dubrowna r. 1886 do Lidy przeniesiona, żydowska męska, talmud-thora, kilkanaście hederów. Od niedawna — prywatne gimnazjum żeńskie, progimnazjum męskie i progimnazjum żeńskie. Biblioteka w szkole miejskiej, lecz niedostępna. Od roku 1907 wypożyczalnia książek prywatna. Jako zakłady kredytowe istnieją: kantor bankierski i towarzystwo drobnego kredytu (do 100 rb.). Z liczby zakładów fabrycznych cenniejsze — skład monopolowy, dwa browary piwne, tartak, odlewnia spiżu, trzy tytoniowych, mydła, rzeźnia. Ogółem zakładów 54, produkcja 1,216,415 rb., robotników fa-

brycznych 473. Dwie drukarnie. Handel dość znaczny. Dawniej kontrakty, dziś — targi co ponie-
działek i kilka nie wielkich jar-
marków. Szczupłość rynku i brak
odpowiedniego miejsca tamują
wzrost handlu. Przedmiot han-
dlu: bydło, nierogacizna i wogó-
le produkta wiejskie. Mieszkań-
ców 7360, przeważnie żydów,
potem katolików, prawosławnych
i in. Pułk, zbieg dwóch kolei
żel. i znaczna ilość urzędników
służą za przyczynę wielkiego po-
pytu na mieszkania. Położenie
miasta pomiędzy gruntami włoś-
ciańskimi tamuje rozwój jego
w stronę najbardziej upragnioną
ku st. kol. Stąd brak domów i
mieszkań, stąd wygórowane ko-
morne. Ceny na produkta spo-
żywcze wysokie. Towarzyskiego
życia żadnego. Rzadkie teatry
amatorskie i klub z kartami, w
którym zaledwie 13 członków
się nazbiera.